

ساختار کتاب

کتاب شب امتحان تاریخ (۱) دهم از ۴ قسمت اصلی تشکیل شده است که به صورت زیر است:

۱- **آزمون‌های نوبت اول:** آزمون‌های شماره ۱ تا ۴ این کتاب مربوط به مباحث نوبت اول است که خودش به دو قسمت تقسیم می‌شود:

الف) آزمون‌های طبقه‌بندی شده: آزمون‌های شماره ۱ و ۲ را درس به درس طبقه‌بندی کرده‌ایم. بنابراین شما به راحتی می‌توانید پس از خواندن هر درس از درس‌نامه تعدادی سؤال را بررسی کنید. حواستان باشد این آزمون‌ها هم، ۲۰ نمره‌ای و مثل یک آزمون کامل هستند. در کنار سؤالات این آزمون‌ها نکات مشاوره‌ای نوشته‌ایم. این نکات به شما در درس خواندن قبل از امتحان و پاسخ‌گویی به سؤالات در زمان امتحان کمک می‌کند.

ب) آزمون طبقه‌بندی نشده: آزمون شماره ۳ و ۴ را طبقه‌بندی نکرده‌ایم تا یک آزمون نوبت اول مشابه آزمون‌های شما خواهد گرفت، ببینید.

۲- **آزمون‌های نوبت دوم:** آزمون‌های شماره ۵ تا ۱۲ از کل کتاب و مطابق امتحان پایان سال طرح شده‌اند. این قسمت هم، خودش به ۲ بخش تقسیم می‌شود:

الف) آزمون‌های طبقه‌بندی شده: آزمون‌های شماره ۵ تا ۸ را که برای نوبت دوم طرح شده‌اند هم طبقه‌بندی کرده‌ایم. با این کار باز هم می‌توانید پس از خواندن هر درس تعدادی سؤال مرتبط را پاسخ دهید. هر کدام از این آزمون‌ها هم، ۲۰ نمره دارند در واقع در این بخش، شما ۴ آزمون کامل را می‌بینید. این آزمون‌ها هم نکات مشاوره‌ای دارند.

ب) آزمون‌های طبقه‌بندی نشده: آزمون‌های شماره ۹ تا ۱۲ را طبقه‌بندی نکرده‌ایم؛ پس، در این بخش با ۴ آزمون نوبت دوم، مشابه آزمون پایان سال معلمان مواجه خواهید شد.

۳- **پاسخ‌نامه تشریحی آزمون‌ها:** در پاسخ تشریحی آزمون‌ها تمام آنچه را که شما باید در امتحان بنویسید تا نمره کامل کسب کنید، برایتان نوشته‌ایم.

۴- **درس‌نامه کامل شب امتحانی:** این قسمت برگ برنده شما نسبت به کسانی است که این کتاب را نمی‌خوانند (🙄) در این قسمت تمام آنچه را که شما برای گرفتن نمره عالی در امتحان تاریخ (۱) نیاز دارید، تنها در ۱۸ صفحه آورده‌ایم، بخوانید و لذت‌ش را ببرید!

یک راهکار: موقع امتحان‌های نوبت اول، می‌توانید از سؤال‌های درس‌های ۱ تا ۸ آزمون‌های ۵ تا ۸ هم استفاده کنید.

بازمبندی درس تاریخ (۱)

درس‌ها	نوبت اول	نوبت دوم
اول	۱ تا ۴ نمره	۰ تا ۲/۵ نمره
دوم	۱ تا ۴ نمره	۰ تا ۲/۵ نمره
سوم	۱ تا ۳ نمره	۰ تا ۲/۵ نمره
چهارم	۱ تا ۵ نمره	۰ تا ۳ نمره
پنجم	۱ تا ۳ نمره	۰ تا ۲/۵ نمره
ششم	۱ تا ۳ نمره	۰ تا ۲/۵ نمره
هفتم	۱ تا ۴ نمره	۰ تا ۲/۵ نمره
هشتم	۱ تا ۴ نمره	۰ تا ۲/۵ نمره
نهم	-	۱ تا ۳ نمره
دهم	-	۱ تا ۳ نمره
یازدهم	-	۱ تا ۳ نمره
دوازدهم	-	۱ تا ۳ نمره
سیزدهم	-	۱ تا ۳ نمره
چهاردهم	-	۱ تا ۳ نمره
پانزدهم	-	۱ تا ۳ نمره
شانزدهم	-	۱ تا ۳ نمره
جمع	۲۰ نمره	۲۰ نمره

فهرست

نوبت	آزمون	پاسخ‌نامه
اول	۳	۲۵
اول	۵	۲۵
اول	۷	۲۶
اول	۸	۲۷
دوم	۱۰	۲۷
دوم	۱۲	۲۸
دوم	۱۴	۲۹
دوم	۱۶	۳۰
دوم	۱۸	۳۱
دوم	۲۰	۳۲
دوم	۲۱	۳۲
دوم	۲۳	۳۳

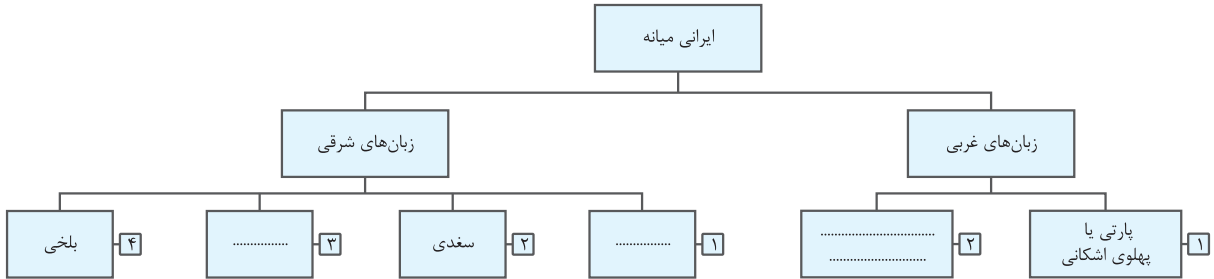

۳۵

درس‌نامه توپ برای شب امتحان

نمبره	kheilisabz.com	زمان آزمون: ۸۰ دقیقه	رشته: ادبیات و علوم انسانی	تاریخ (۱)
آزمون شماره ۱				
درس اول				
۰/۵	صحیح یا غلط بودن گزاره‌های زیر را مشخص کنید.			
۰/۵	هدف علم تاریخ، شناخت و آگاهی نسبت به زندگی اجتماعی در گذشته است.			
۰/۵	برخی پژوهشگران معتقدند که رواج و رونق ادبیات و فلسفه تأثیر چندانی بر شکوفایی و گسترش علم تاریخ در یونان باستان نداشته است.			
۰/۵	جاهای خالی را با کلمه‌های مناسب کامل کنید.			
۰/۵	تاریخ، مطالعه و کاوش در برای شناخت است.			
۰/۵	به سؤال‌های زیر پاسخ کوتاه دهید.			
۰/۵	مفهوم علم تاریخ را تعریف کنید.			
۰/۵	منابع پژوهشی تاریخی از نظر درجه اهمیت و اعتبار چند دسته می‌باشند؟			
درس دوم				
۰/۵	جاهای خالی را با کلمه‌های مناسب کامل کنید.			
۰/۵	دو رکن مهم تاریخ و می‌باشد.			
۰/۵	گاه‌شماری یکی از دقیق‌ترین گاه‌شماری‌های جهان است و گاه‌شماری که از سال ۱۳۰۴ ش. در ایران رسمیت یافت، براساس آن تنظیم شده است.			
۱	هر یک از موارد سمت راست با کدام‌یک از گزینه‌ها در سمت چپ مرتبط است؟ (از موارد سمت چپ، یک مورد اضافی است.)			
۰/۵	گاه‌شماری رومی براساس آن اصلاح شد.	☐	ساسانی	یادگیری تقویم‌ها و روند تغییرات آن و به خصوص تقویم‌های مربوط به ایران بسیار اهمیت دارد.
۰/۵	تقویم بیشتر کشورهای اسلامی	☐	بابلی	
۰/۵	در میان این قوم گاه‌شماری «خورشیدی - قمری» رایج بود.	☐	هجری شمسی	
۰/۵	در این دوره گاه‌شماری اوستایی مرسوم بود.	☐	هجری قمری	
۰/۵		☐	مصری	
۰/۵	مفهوم خط زمان چیست؟			
درس سوم				
۰/۵	صحیح یا غلط بودن گزاره زیر را مشخص کنید.			
۰/۵	آثار باستانی و تاریخی، به تمامی اشیا، ابزارها، بناها و مکان‌هایی می‌گویند که ساخته دست بشر و محصول اندیشه او هستند.			
۰/۷۵	به سؤال‌های زیر پاسخ کوتاه دهید.			
۰/۵	به ترتیب مراحل کار یک باستان‌شناس را نام ببرید.			
۰/۷۵	روش‌های تعیین سن آثار باستانی را نام ببرید.			
۰/۷۵	آثار و اشیایی که از گورستان‌ها به دست می‌آیند، حاوی چه اطلاعاتی هستند؟ (ذکر ۳ مورد)			
درس چهارم				
۰/۵	صحیح یا غلط بودن گزاره زیر را مشخص کنید.			
۰/۵	مصریان به زندگی بعد از مرگ باور داشتند و معتقد بودند که روح پس از مرگ بلافاصله به جسم بازمی‌گردد. به همین دلیل، اجساد فرعون‌ها را برای جلوگیری از فاسدشدن مومیایی می‌کردند.			
۱/۵	ابداع کشاورزی چه پیامدهای مهمی برای بشر داشت؟			
۰/۵	علت شهرت حمورابی در تاریخ چیست؟			
۰/۵	اقدامات حمورابی در زمینه تدوین اولین قانون‌نامه و اقدامات اقتصادی و اجتماعی او جزء مباحث مورد توجه دبیران مقرر می‌باشد.			
درس پنجم				
۰/۵	جاهای خالی را با کلمه‌های مناسب کامل کنید.			
۰/۵	باستان‌شناسان پس از سال‌ها حفاری و کاوش بقایای شهرهای بزرگ و پرجمعیت و در پاکستان را کشف کردند.			

نمره	تاریخ (۱)	رشته: ادبیات و علوم انسانی	زمان آزمون: ۸۰ دقیقه	kheilisabz.com
ردیف	آزمون شماره ۱			
نوبت اول پایه دهم دوره متوسطه دوم				
۲۱	«وداها» چیست؟ توضیح دهید.	۱		
۲۲	مهم‌ترین اقدامات شی هوانگ‌تی در چین را بنویسید. (ذکر ۴ مورد)	۱		
درس ششم				
۲۳	جاهای خالی را با کلمه‌های مناسب کامل کنید. مهم‌ترین دولت - شهرهای یونان و به شمار می‌رفتند و از دیگر دولت - شهرها نفوذ و قدرت بیشتری داشتند.	۰/۵		
۲۴	علل و پیامدهای جنگ‌های پلوپونزی را شرح دهید.	۱		
۲۵	نقش کنسول در جامعه روم را تشریح کنید.	۱		
درس هفتم				
۲۶	مهم‌ترین تحولات باستان‌شناسی ایران پس از خروج انحصار آن از دست فرانسویان را بنویسید.	۱		
۲۷	سه مورد از نتایج و دستاوردهای کاوش‌ها و تحقیقات جدید را درباره تاریخ ایران در عصر باستان توضیح دهید.	۱/۵		
درس هشتم				
۲۸	گزینه صحیح را انتخاب کنید. پایتخت ایلام در خوزستان کدام شهر بود و توسط چه کسی با خاک یکسان شد؟ (۱) انشان - حمورابی (۲) شوش - آشوربانیپال (۳) بابل - کورش (۴) انزان - اگوستوس	۰/۵		
۲۹	مهم‌ترین شهرها که در حدود ۵ هزار سال پیش در فلات ایران به وجود آمدند را نام ببرید. (ذکر ۴ مورد)	۱		
۳۰	وضعیت دین و اعتقادات ایلامیان را شرح دهید. از آن‌هایی که تمدن ایلام مهم‌ترین تمدن ایران قبل از ورود آریایی‌ها می‌باشد، باید به آن توجه بیشتری شود.	۱		
۲۰	جمع نمره	موفق باشید		

تاریخ (۱)	رشته: ادبیات و علوم انسانی	زمان آزمون: ۸۰ دقیقه	kheilisabz.com
ردیف	آزمون شماره ۹		
نمره	نوبت دوم پایه دهم دوره متوسطه دوم		
از سؤالات بخش الف و ب، یک بخش را انتخاب کرده و به آن‌ها پاسخ دهید.			
بخش اختیاری الف			
۱	۱	چه عواملی در حفظ موجودیت و هویت ایرانیان در طول تاریخ نقش داشته است؟	
۱	۲	چگونه می‌توانیم از نقشه‌های تاریخی در مطالعه تاریخ استفاده کنیم؟	
۰/۵	۳	هرودت، مورخ مشهور یونانی به منظور نگارش کتاب خود چرا به مصر و فینیقیه و جاهای دیگر مسافرت می‌کرد؟	
۰/۵	۴	معیارهای انتخاب موضوع در پژوهش‌های تاریخی چیست؟	
۱	۵	هر کدام از موزه‌های زیر در کدام‌یک از شهرهای جهان واقع شده‌اند؟ الف) لوور ☐ ☐ لندن ب) بریتانیا ☐ ☐ نیویورک پ) آرمیتاژ ☐ ☐ مسکو ت) متروپولیتن ☐ ☐ سن پترزبورگ ☐ پاریس	
۱	۶	مکان یا محوطه باستانی به چه جایی گفته می‌شود و چه ویژگی‌هایی دارد؟ مثال ذکر کنید.	
بخش اختیاری ب			
۰/۲۵	۱	جای خالی را با عبارت مناسب کامل کنید. به گمان برخی از باستان‌شناسان مخترع خط بوده‌اند و نخستین نوشته‌های جهان متعلق به آنان است.	
۰/۷۵	۲	نمودار زیر را به ترتیب روند مشخص شده کامل کنید. 	
۱	۳	در رابطه با اعتقادات یونانیان به سؤال‌های زیر پاسخ دهید. الف) خدایان یونانی در کجا جای داشتند؟ ب) زئوس خدای بود. پ) آتنا خدا و محافظ چه چیزهایی به شمار می‌رفت؟	
۱	۴	چهار مورد از منابع غیرنوشتاری تاریخ ایران در دوران پیش از اسلام را نام ببرید.	
۰/۵	۵	کهن‌ترین نشانه و آثاری که از حضور انسان در ایران تاکنون کشف شده مربوط به کجاست؟	
۱	۶	منابع دست دوم یا تحقیقاتی شامل چه نوع منابعی هستند؟	
۰/۵	۷	اولین سنگ‌نوشته‌ای که رمزگشایی و ترجمه شده کدام اثر باستانی ایران است؟	
بخش اجباری			
الف) صحیح یا غلط بودن گزاره‌های زیر را مشخص کنید.			
۰/۲۵	۱	آریاییان گروهی از اقوام هند و اروپایی بودند که از زمان‌های بسیار کهن و به تدریج در فلات ایران و شبه‌قاره هند مستقر شدند و خود را آریایی نامیدند.	
۰/۲۵	۲	کورش مدتی پس از به قدرت رسیدن، به آسیای صغیر لشکرکشی کرد و حکومت لیدی و سایر دولت - شهرهای آن‌جا را شکست داد و شهر ثروتمند کرت، پایتخت لیدی و تمامی آسیای صغیر را به تصرف خود درآورد.	
۰/۲۵	۳	در زمان پادشاهی کمبوجیه، پسر و جانشین داریوش بزرگ، مصر به تصرف هخامنشیان در آمد.	
۰/۲۵	۴	هخامنشیان، ایران را به نخستین حکومت بزرگ جهانی تبدیل کردند. به واسطه تدبیر و سیاست شاهان هخامنشی بود که ایرانیان به تأثیرگذارترین مردم در جهان متمدن و شناخته‌شده آن روزگار تبدیل شدند.	
۰/۷۵	۵	اشکانیان در طول حدود ۴۷۰ سال حکومت، چندین بار پایتخت خود را تغییر دادند. پایتخت‌های این سلسله را نام ببرید.	

تاریخ (۱)	رشته: ادبیات و علوم انسانی	زمان آزمون: ۸۰ دقیقه	kheilisabz.com	شماره
ردیف	آزمون شماره ۹			نمره
	نوبت دوم پایه دهم دوره متوسطه دوم			
	(ب) جاهای خالی را با کلمه‌های مناسب کامل کنید.			
۶	پس از جنگ حران، اشکانیان و رومیان بارها بر سر تسلط بر و مرزهای با هم جنگیدند.			
۷	حکومت ساسانی برای جلوگیری از غارتگری اعراب، حکومتی دست‌نشانده به ریاست اعراب در جنوب غربی ایران به مرکزیت شهر تأسیس کرد.			
۸	در زمان پادشاهی قباد یکم (۵۳۱-۴۸۷ م)، حکومت ساسانی با جنبشی اجتماعی و اقتصادی به رهبری مواجه شد.			
	(پ) به سؤال‌های زیر پاسخ دهید.			
۹	چرا پایه‌های حاکمیت سیاسی و نظامی سلوکیان بر ایران سست و لرزان بود؟			
۱۰	در دوره اشکانی چند مجلس وجود داشت؟ اعضای آن‌ها چه کسانی بودند؟ وظایف این مجالس را بنویسید.			
۱۱	قوانین در ایران باستان بیشتر از چه منابعی منشأ می‌گرفت؟			
۱۲	جامعه ایران در دوره اشکانیان شامل چه گروه‌ها و قشرهایی بود؟			
۱۳	اقوام و طایفه‌های صحراگرد و دامدار آریایی چگونه با کشاورزی آشنا شدند و به زندگی یک‌جانشینی روی آوردند؟			
۱۴	دریانوردی و حمل‌ونقل دریایی را در دوره هخامنشیان شرح دهید.			
۱۵	چرا اقوام آریایی برخلاف مردمان ایلام، بین‌النهرین، یونان و ... برای خدایان خویش معابد باشکوه نمی‌ساختند؟			
۱۶	اعتقاد به آیین زرتشتی در دوره اشکانیان چگونه بود؟			
۱۷	شاخه‌های زبان ایرانی میانه را کامل کنید.			
				
۱۸	منظور از زبان‌های ایرانی چیست؟			
۱۹	در زمان فرمانروایی خسرو انوشیروان مبادلات فرهنگی با کدام کشورها گسترش یافت؟			
۲۰	مهم‌ترین تحولات معماری ایران در ابتدای دوره حکومت داریوش یکم را بنویسید.			
۲۱	با مقایسه سردیس آشوربانیپال و داریوش یکم در کتیبه بیستون به کدام ویژگی هنر هخامنشی پی می‌بریم؟			
				
	سردیس داریوش یکم		سردیس آشوربانیپال	
۲۰	موفق باشید			جمع نمره

پاسخنامه تشریحی

آزمون شماره ۱ (نوبت اول)

- ۲۵- ریاست قوه اجرائی به دو کنسول اعطا می‌شد که از میان اعضای سنا برای دوره یک‌ساله، بدون تکرار، انتخاب می‌شدند. وقتی یکی از کنسول‌ها در میدان جنگ، نیروهای جمهوری را هدایت می‌کرد، کنسول دیگر اداره امور داخل را بر عهده می‌گرفت.
- ۲۶- در سال ۱۳۰۶ ش. کاوش‌های باستان‌شناسی از انحصار فرانسویان خارج شد و باستان‌شناسان برجسته از کشورهای مختلف مانند ارنست هرتسفلد آلمانی و آرتور پوپ آمریکایی شروع به فعالیت کردند و دامنه کاوش‌های باستان‌شناسی وسیع‌تر شد. به تدریج نسلی از باستان‌شناسان زبده ایرانی پرورش یافتند و شروع به کار کردند.
- ۲۷- در نتیجه این کاوش‌ها، اطلاعات تاریخی بسیار ارزشمندی به دست آمد. (۱) این آگاهی‌ها کمک کرد تا سلسله‌های پادشاهی مادی تا ساسانیان بهتر و بیشتر شناخته شوند و امکان تشخیص تاریخ واقعی از افسانه، تا حدودی فراهم آمد. (۲) هم‌چنین مشخص شد که چندین هزار سال پیش از مهاجرت اقوام آریایی، ساکنان فلات ایران به یک‌جانشینی و کشاورزی روی آورده و تمدن نسبتاً پیشرفته‌ای بنیان نهاده بودند. (۳) یکی دیگر از نتایج تحقیقات دو قرن گذشته، تقسیم‌بندی جدیدی بود که مورخان از تاریخ ایران در دوره باستان ارائه کردند.
- ۲۸- گزینه «۲»
- ۲۹- خوزستان: شوش و چغامیش / کرمان: شهداد و جیرفت / سیستان: شهر سوخته / کاشان: سیلک
- ۳۰- ایلامیان به خدایان متعددی اعتقاد داشتند و از آنان برای پیشرفت در کار خود کمک می‌خواستند. به عقیده مردمان ایلام قدیم، خدایان دارای نیرویی ماورای طبیعی بودند که آنان را بر انجام هر کاری قادر و توانا می‌ساخت. از جمله محبوب‌ترین خدایان ایلامی اینشوشیناک به معنی خدای شهر شوش بود.

۱- صحیح

۲- غلط - برخی پژوهشگران معتقدند که رواج و رونق ادبیات و فلسفه، تأثیر مهمی بر شکوفایی و گسترش علم تاریخ در یونان باستان داشته است.

۳- گذشته - حال

۴- تاریخ علمی است که به مطالعه جنبه‌های مختلف زندگی انسان‌ها و جامعه‌ها در گذشته می‌پردازد و علل و نتایج افکار و اعمال پیشینیان را بررسی و تحلیل می‌کند.

۵- دو دسته: (۱) منابع دست اول یا اصلی (۲) منابع دست دوم یا فرعی

۶- زمان - مکان

۷- جلالی - هجری خورشیدی

۸- مصری

۹- هجری قمری

۱۰- بابلی

۱۱- ساسانی

۱۲- خط زمان، ابزار مناسبی است که به وسیله آن می‌توان رویدادهای یک دوره یا دوران‌های مختلف تاریخی را به ترتیب زمان وقوع آن‌ها، بر روی نمودار نشان داد.

۱۳- صحیح

۱۴- (۱) شناسایی و کشف (۲) حفاری و (۳) استخراج تنظیم اطلاعات

۱۵- (۱) روش رادیوکربن (۲) شیوه پیشرفته‌تر موسوم به «پتاسیم - آرگون»

۱۶- (۱) شیوه تدفین مردگان (۲) معماری و مصالح آرامگاه‌ها (۳) اطلاعات ارزنده‌ای درباره نظام اجتماعی (۴) باورها (۵) فرهنگ (۶) وضعیت اقتصادی (۷) میزان پیشرفت فنی مردمان و جوامع گذشته. (ذکر ۱۳ مورد)

۱۷- غلط - مصریان به زندگی بعد از مرگ باور داشتند و معتقد بودند که روح پس از مرگ مدتی سرگردان می‌ماند و سپس به جسم انسان بازمی‌گردد.

۱۸- (۱) کشاورزان به منظور کاشت، داشت و برداشت محصول، از دوره‌گردی دست برداشتند و نخستین روستاها را به عنوان سکونتگاه‌های دائم ایجاد کردند. (۲) به دلیل تولید اضافه بر نیاز، عده‌ای به فعالیت دیگری غیر از تولید خوراک مانند ابزارسازی، سفالگری و پارچه‌بافی روی آوردند و در تولید این محصولات مهارت و تخصص یافتند. (۳) در نتیجه تولید مازاد بر نیاز، داد و ستد میان روستاهای دور و نزدیک به تدریج آغاز شد. رونق داد و ستد، زمینه آشنایی مردم مناطق مختلف را با آداب و رسوم، مهارت‌ها و اندیشه‌های یکدیگر فراهم آورد.

۱۹- بخش عمده‌ای از شهرت حمورابی در تاریخ به خاطر قانون‌نامه‌ای است که از او برجای مانده و به عنوان نخستین سند قانون‌گذاری جهان به شمار می‌رود.

۲۰- موهنجودارو - هاراپا

۲۱- مهم‌ترین اثر برجامانده درباره عقاید آریاییان هند، سروده‌هایی در ستایش آفرینش و خدایان به عنوان «وداها» است. کهن‌ترین بخش وداها ریگ‌ودا نام دارد.

۲۲- (۱) تشکیلات اداری و مالیاتی را نوسازی کرد. (۲) شبکه گسترده‌ای از جاده‌ها ساخت. (۳) وی به قصد رونق تجارت، مقیاس وزن‌ها و اندازه‌ها و عیار سکه‌ها را یکسان نمود. (۴) دیوار بزرگ چین را تکمیل نمود.

۲۳- اسپارت - آتن

۲۴- پس از پایان جنگ‌های ایران و یونان، دولت - شهرهای مختلف یونانی به دو گروه رقیب و دشمن تبدیل شده بودند که آتن بر یکی و اسپارت بر دیگری فرمان می‌راند. در فاصله ۴۳۱ تا ۴۰۴ ق.م. سلسله جنگ‌هایی میان دو گروه رقیب رخ داد که به جنگ‌های پلوپونزی مشهور است. حکومت هخامنشی در جریان این جنگ‌ها به طور پنهان به اسپارت کمک مالی می‌کرد.

جنگ‌های پلوپونزی سرانجام با پیروزی اسپارت پایان یافت.

۶- به جاهایی که باستان‌شناسان در آن‌جا آثار باستانی و تاریخی را مطالعه و در مواردی کشف می‌کنند، مکان باستانی گفته می‌شود. مکان‌های باستانی و تاریخی از نظر شکل و وسعت متفاوت‌اند. برخی از آن‌ها سکونتگاه روستایی یا شهری هستند که چند هکتار وسعت دارند؛ مانند شهر سوخته در ایران و شهر پمپئی در ایتالیا.

بخش اختیاری ب

- ۱- سومریان
- ۲- ۲) یک‌جانشینی و به وجود آمدن روستاها (۳) تولید مازاد بر نیاز (۴) شکل‌گیری تجارت
- ۳- الف) کوه المپ (ب) آسمان و آذرخش (پ) خدایانوی خرد، محافظ شهر آتن
- ۴- ابزارها، ظروف، اشیاء و بقایای بناهای مختلف مانند کاخ‌ها، آتشکده‌ها، پل‌ها، آب‌بندها، کاروانسراها و ... (دکتر ۱۴ مورد)
- ۵- بستر کشف‌رود در نزدیکی مشهد
- ۶- عمدتاً شامل انواع مختلفی از کتاب‌ها، مقاله‌ها، پایان‌نامه‌های تحصیلی و طرح‌های پژوهشی می‌شود که در دو‌یست سال اخیر توسط محققان، اعم از مورخان و باستان‌شناسان و زبان‌شناسان ایرانی و غیرایرانی نوشته شده است.
- ۷- سنگ‌نوشته بیستون

بخش اجباری

- ۱- صحیح
- ۲- غلط - شهر ثروتمند سارد، پایتخت لیدی و تمامی آسیای صغیر را به تصرف خود درآورد.
- ۳- غلط - در زمان پادشاهی کمبوجیه، پسر و جانشین کوروش بزرگ، مصر به تصرف هخامنشیان درآمد.
- ۴- صحیح
- ۵- نسا - صد دروازه - (هکاتم‌پلیس) - تیسفون
- ۶- ارمنستان - سوریه
- ۷- لخمی (لخمیان) - حیره
- ۸- مزدک
- ۹- سلوکیان اقوام گوناگون را تنها به زور زیر فرمان خود نگاه داشته بودند و هیچ‌گاه نتوانستند حس همزیستی و یگانگی با اقوام ایرانی را در قلمرو خود ایجاد کنند و فرهنگ یونانی نتوانست در ایران گسترش و نفوذ عمیق پیدا کند. بنابراین پایه‌های حاکمیت سیاسی و نظامی سلوکیان بر ایران سست و لرزان بود.
- ۱۰- در دوران اشکانی دو مجلس وجود داشت. در یکی از این مجالس، شاهزادگان و بزرگان درباری و نمایندگان هفت خاندان بزرگ و در دیگری، پیشوایان دینی یا مغان حضور می‌یافتند. اعضای این دو مجلس، پادشاه اشکانی را در اداره کشور کمک می‌کردند و در تعیین جانشین پادشاه و تصمیم‌گیری برای جنگ و صلح نقش داشتند.
- ۱۱- در ایران باستان قوانین، بیشتر از عرف و عادات و اعتقادات قومی ایرانیان و به ویژه اوستا، کتاب دینی زرتشتیان گرفته شده بود. در برخی از کتاب‌های دینی آن زمان، مطالب بسیاری درباره انواع جرم و مجازات دیده می‌شود.
- ۱۲- به طور کلی جامعه ایران در دوران اشکانیان شامل گروه حاکم و توده‌های مردم عادی بود. اعضای گروه حاکم، خود به دو دسته تقسیم می‌شدند. در مرتبه اول اعضای خاندان‌های شاهی و دیگر خاندان‌های قدرتمند قدیمی بودند که مهم‌ترین منصب‌های سیاسی و نظامی مانند حکومت مناطق مختلف کشور و فرماندهی سپاه و عضویت در مجلس آن زمان را در اختیار داشتند. توده مردم شامل کشاورزان، شبانان، صاحبان حرف و صنایع و بازرگانان بودند. هم‌چنین جنگ‌های پیاپی با دشمنان خارجی موجب گردآمدن شمار چشمگیری از اسیران جنگی شده بود که در فعالیت‌های کشاورزی، ساختمان‌سازی، معادن شاهی و خدمات خانگی به کار گرفته می‌شدند.
- ۱۳- اقوام و طایفه‌های صحراگرد و دامدار آریایی هنگام ورود به ایران، اطلاع چندانی از روش‌ها و فنون کشاورزی و صنعت نداشتند. آنان در نتیجه تماس و همزیستی با بومیان ایران و همسایگان خود در بین‌النهرین، کم‌کم با شیوه زندگی روستایی و شهری آشنا شدند و به یک‌جانشینی و کشاورزی روی آوردند. آموزه‌های زرتشت با تشویق مردم به کشت و کار تأثیر بسزایی بر انتقال تدریجی آریاییان از زندگی شبانی به زندگی مبتنی بر کشاورزی داشت.
- ۱۴- در دوران فرمانروایی هخامنشیان، دربانوردی و حمل‌ونقل دریایی به طور چشمگیری رونق گرفت. بنادر توسعه پیدا کردند و بندرهای جدید بنا گردید. هم‌چنین در آن زمان، کشتی‌هایی با ظرفیت حمل چندصد تن کالا، ساخته شد.

آزمون شماره ۹ (نوبت دوم)

بخش اختیاری الف

- ۱- آگاهی تاریخی ایرانیان به گذشته خود به همراه زبان فارسی و فرهنگ ایرانی، نقش زیادی در حفظ موجودیت و هویت آنان در طول تاریخ داشته است.
- ۲- نقشه‌های تاریخی، انواع مختلفی از اطلاعات شامل قلمرو حکومت‌ها، مرزها، پایتخت‌ها، شهرها، بناهای مهم، محل دقیق رویدادها به خصوص جنگ‌ها، شبکه راه‌ها، مسیرهای مهاجرت و لشکرکشی‌ها و تقسیمات اداری و مالیاتی را نمایش می‌دهند.
- ۳- تا از نزدیک شرایط اقلیمی و طبیعی آن‌جا را بررسی کند.
- ۴- تازه و غیرتکراری باشد (تکراری نباشد). فایده داشته باشد. منابع و اطلاعات کافی وجود داشته باشد. (دکتر ۲ مورد)
- ۵- الف) پاریس
ب) لندن
پ) سن‌پترزبورگ
ت) نیویورک

۱۵- زیرا آنان اعتقاد داشتند که نفوذ و قدرت خدایانشان محدود به ناحیه و شهر خاصی نمی‌شود، بلکه تمام قلمرو گیتی را در بر می‌گیرد.

۱۶- در اواسط دوره اشکانیان، دین زرتشتی نفوذ و گسترش چشمگیری یافت و برخی از پادشاهان اشکانی به این دین گرویده و یا از آن پشتیبانی کردند. گفته می‌شود یکی از شاهان این سلسله به نام بلاش یکم (حکومت ۷۸-۵۱ م.) دستور داد متون پراکنده اوستا گردآوری شود. برخی از شاهان اشکانی تصویر آتشدانی را که نشانه گرایش آنان به کیش زرتشتی بود، بر روی سکه‌های خود نقش کرده‌اند.

۱۷- زبان‌های غربی: ۲) فارسی میانه یا پهلوی ساسانی

زبان‌های شرقی: ۱) سکایی ۳) خوارزمی

۱۸- شاخه‌ای از گروه زبان‌های هندی و ایرانی که اقوام هند و ایرانی پیش از جد شدن از یکدیگر با آن سخن می‌گفتند.

۱۹- هند و روم

۲۰- دوران داریوش یکم، اوج شکوه و عظمت معماری ایران است. این پادشاه در ابتدای حکومتش دستور داد کاخی بزرگ به نام آپادانا در شهر شوش به عنوان پایتخت اداری حکومت هخامنشی ساخته شود. در لوح سنگی یادبودی که در کاخ آپادانا کشف شده، داریوش بزرگ تأکید می‌کند که این بنای مجلل را با گردآوردن بنایان و کارگران ماهر و مصالح ساختمانی عالی، از سراسر امپراتوری ساخته است.

عظیم‌ترین مجموعه ساختمانی و شاهکار معماری جهان باستان یعنی تخت جمشید نیز به دستور داریوش یکم و جانشینانش با مشارکت گروه کثیری از معماران، بنایان، هنرمندان و کارگران و نیز با گردآوری مصالح ساختمانی از سرتاسر قلمرو هخامنشی برپا گردید.

۲۱- پژوهشگران با مقایسه نقش برجسته‌های دوره هخامنشی با دوران پیش از آن دریافته‌اند که سنگ تراشان هنرمندی که در خدمت هخامنشیان بوده‌اند، از نقش برجسته‌های بین‌النهرین و به ویژه نقش برجسته‌های آشوری، الهام و الگو گرفته‌اند.

درس نامه توپ برای شب امتحان

در دوران اسلامی ← رواج تاریخ‌نگاری در میان مورخان مسلمان، مورخانی مانند طبری و بیهقی که ایرانی بودند، وجود داشت.

عمده تمرکز مورخان در دوران باستان بر چه موضوعاتی بود؟

پاسخ: عمده تمرکز مورخان بر بیان حوادث سیاسی و نظامی و شرح حال فرمانروایان بود و به مسائل و موضوع‌های اجتماعی، اقتصادی و فرهنگی اهمیتی نمی‌دادند.

تاریخ‌نگاری نوین

(۱) سنجش دقیق منابع
اساس شیوه نوین در تاریخ‌نگاری استوار بود بر: (۲) استناد به اسناد و مدارک معتبر
(۳) دوری از داستان‌پردازی

ویژگی‌های تاریخ‌نگاری (وقایع‌نگاری)	
تاریخ‌نگاری به شیوه قدیم	تاریخ‌نگاری به شیوه نوین
(۱) به توصیف و شرح زندگانی و اقدامات فرمانروایان و امور سیاسی و نظامی محدود است. (۲) صرفاً به ثبت و نقل رویدادهای گذشته بسنده می‌کند. (۳) عدم استفاده از دانش‌های مرتبط و گوناگون در ثبت رویدادها	(۱) همه ابعاد فرهنگی، اجتماعی، اقتصادی، هنری و ... جوامع گذشته و تمام جنبه‌های زندگی مردمان و جوامع گذشته را بررسی و مطالعه می‌کند. (۲) زمینه‌ها، علت‌ها، نتایج و آثار گوناگون حوادث تاریخی را مورد تجزیه و تحلیل قرار می‌دهد. (۳) استفاده از یافته‌های علوم و فنون مختلف مانند باستان‌شناسی، جامعه‌شناسی، فلسفه، جغرافیا، اقتصاد، زبان‌شناسی و گاهشماری

مراحل پژوهش در تاریخ

مراحل پژوهش	ویژگی‌های مراحل
(۱) انتخاب موضوع	(۱) تازه و غیرتکراری باشد. موضوع (۲) دارای اثر و فایده باشد. تحقیق باید: (۳) منابع و اطلاعات کافی داشته باشد.
(۲) تبدیل پرسش‌های تحقیق	(۱) هدف پژوهش را مشخص کند. پرسش‌های (۲) مانع بیراهه رفتن پژوهشگر از مسیر درست شود. پژوهش (۳) زمینه‌ها، علت‌ها، آثار و نتایج رویدادها و نقش افراد و گروه‌های درگیر در رویدادها را مطرح کند. فوائد
(۳) شناسایی منابع	منابع و اسناد (۱) میزان اعتبار و دقت و صحت آن‌ها ارزیابی شود. تحقیق باید: (۲) از اصالت سند و جعلی نبودن آن اطمینان حاصل شود.
(۴) گردآوری و تنظیم	اطلاعات مربوط باید از منابع و اسناد تاریخی، استخراج و دسته‌بندی شوند.
(۵) تبدیل و تفسیر اطلاعات	تحلیل و تفسیر رویدادها ← نیازمند روش‌ها و مهارت‌های خاصی است. کار مورخان به کار کارآگاهان پلیس شباهت دارد و هر دو به دنبال بازسازی و تفسیر گذشته‌اند. اولی در بازسازی صحنه جرم، به دنبال اثر انگشت یا شیء به‌جامانده است و دومی در پی بازسازی وقایع گذشته به دنبال منابع، شواهد و اسناد و مدارک در زندگی مردمان گذشته است.
(۶) گزارش یافته‌های پژوهش	گزارش یافته‌های پژوهشگر، یافته‌ها و نتایج تحقیق را استخراج و در قالب گزارش علمی (کتاب، مقاله و ...) ارائه می‌کند.

درس! تاریخ و تاریخ‌نگاری

تاریخ چیست؟

سه معنای مختلف واژه تاریخ

- مجموعه حوادث و رویدادهایی که فرد یا جامعه، از سر گذرانده است؛ مثل تاریخ ایران ← منظور مجموعه حوادثی است که در زمان گذشته بر سر مردم ایران آمده است.
- منظور از تاریخ در نوشته‌ها و زبان مردم، علم و روش‌های علمی است که به وسیله آن رویدادهای گذشته براساس شواهد و مدارک، مطالعه و تحلیل می‌شوند؛ مثل تاریخ روابط اقتصادی ایران و هند در دوران اشکانیان.
- گاهی منظور از تاریخ، تعیین روز و ماه و سال است؛ مثل تقویم سالانه.

- (۱) دور از دسترس
(۲) غیر قابل مشاهده
(۳) درک آن‌ها از طریق شواهد و مدارک
(۴) تکرارناپذیر و غیر قابل تجربه
(۵) وجود رابطه علت و معلولی بین آن‌ها

نکته

در تاریخ، انسان نقش محوری و اساسی دارد.

رویدادها و تحولات تاریخی چگونه پدید آمده‌اند؟

پاسخ: تحولات تاریخی در نتیجه رفتار متقابل انسان‌ها با یکدیگر و با طبیعت پدید آمده‌اند.

نکته

پیامد کنش‌های فردی و جمعی انسان‌ها ← نهادها، جوامع، کشورها یا به عبارت دیگر تمدن است.

علم تاریخ چه موضوعاتی را مطالعه می‌کند؟

پاسخ: به مطالعه (۱) جنبه‌های مختلف زندگی انسان‌ها و جوامع در گذشته و (۲) علل و نتایج افکار و اعمال پیشینیان می‌پردازد.

پیشینه تاریخ‌نگاری

هدف علم تاریخ ← آگاهی از زندگی اجتماعی در گذشته است شامل جنبه‌های فکری، مذهبی، سیاسی، نظامی، اقتصادی، علمی، حقوقی و هنری.

پس از اختراع خط حدود ۵ هزار سال پیش ← توجه انسان به ثبت و نگارش رویدادهای عصر جلب شد.

قدیمی‌ترین متن تاریخی کشف‌شده ← سنگ‌نوشته‌ای به خط کهن مصری که چهار هزار سال قدمت دارد و نام تعدادی فراعنه و برخی حوادث دوران در آن ذکر شده است.

- سنگ‌نوشته‌های مربوط به دوره هخامنشیان و ساسانیان
- سال‌نامه‌های دولتی حاوی اخبار و رویدادها
- تدوین و نگارش «خدای‌نامه» (خدای‌نامک)، در زمان ساسانیان ← دلالت بر علاقه ایرانیان به ثبت و نگارش اخبار و رویدادهای مهم دارد.

در قرن ۵ پیش از میلاد

آغاز تاریخ‌نگاری

در یونان باستان با ظهور مورخ بزرگی مانند هرودت «پدر تاریخ»

نکته

کهن‌ترین اثر به‌جامانده از عصر باستان ← کتاب هرودت که به شرح جنگ‌های یونان و ایران پرداخته است. هرودت در گزارش رویدادهای مربوط به ایران خواسته یا ناخواسته، دچار لغزش‌ها و گاه و غرض‌ورزی‌هایی شده است.

ابداع گاه شماری

یکی از دستاوردهای مهم بشر ← اندازه گیری زمان و ابداع گاه شماری یا تقویم است. **گاه شماری:** نظامی است که انسان برای اندازه گیری دقیق زمان (ماه، سال و روز) ابداع کرده است. دانش اندازه گیری زمان، ارتباط نزدیکی با علوم ریاضیات، نجوم و فیزیک دارد.

در نتیجه نیاز به زمان سنجی، بشر موفق به کشف چه ابزارهایی شد؟
پاسخ: ابزارهایی مانند ساعت های آفتابی، آبی و شنی و اسطرلاب، برای رصد خورشید، ماه، ستارگان و سیارگان را اختراع کرد.

نکته: یکی از اقدامات ضروری در تنظیم و تدوین گاه شماری، انتخاب یک مبدأ معین است.

تاریخچه گاه شماری در جهان

گاه شماری	بین النهرین و بابل	گاه شماری «خورشیدی - قمری»
سال، به ۱۲ ماه قمری ۳۰ یا ۲۹ روزه تقسیم می شد و چون سال قمری ۳۵۴ شبانه روز و سال خورشیدی ۳۶۵ و $\frac{1}{4}$ شبانه روز است، برای رفع این اختلاف، هر ۳ سال، یک ماه به سال می افزودند.	گاه شماری «خورشیدی»	سال را ۳۶۵ و $\frac{1}{4}$ شبانه روز محاسبه می کردند و سال به ۱۲ ماه ۳۰ روزه تقسیم می شد و پنج روز اضافی را به آخر ماه دوازدهم می افزودند و برای محاسبه $\frac{1}{4}$ شبانه روز، هر ۴ سال، یک روز به سال می افزودند و به قولی کیبسه می گرفتند.
○ در سال ۴۶ ق.م. به فرمان ژولیوس سزار گاه شماری رومی براساس گاه شماری مصری اصلاح شد. ○ حدود دو قرن بعد از آن که امپراتوری روم، دین مسیحیت را رسمیت بخشید. در سال ۵۲۵ م. تولد حضرت مسیح <small>ﷺ</small> به عنوان گاه شماری رومیان تعیین شد. ○ حدود ۱۰۰۰ سال بعد در زمان پاپ گرگوار سیزدهم منجمان بار دیگر گاه شماری مسیحیان را اصلاح کردند و امروزه به نام گاه شماری میلادی شناخته می شود.	گاه شماری «میلادی»	روم
بر پایه گردش ماه به دور زمین تنظیم شده و مبدأ آن، اول محرم سالی است که پیامبر <small>ﷺ</small> از مکه به مدینه هجرت کردند.	گاه شماری «هجری قمری»	رایج در بیشتر کشورهای اسلامی

تاریخچه گاه شماری در ایران

۱ در قلمرو هخامنشیان ← براساس محتوای سنگ نوشته های بیستون و تخت جمشید، گاه شماری خورشیدی - قمری بابلی رواج داشته است، اما ماهها براساس فرهنگ و آیین ایرانی نام گذاری شده بودند.

۲ در دوره اشکانیان ← گاه شماری بابلی، سلوکی و اوستایی متداول بود.

۳ در دوره ساسانیان ← گاه شماری اوستایی که گاه شماری دینی زرتشتیان (زردشتیان) بود رواج پیدا کرد.

۴ در ایران دوران اسلامی ← گاه شماری هجری قمری در کنار گاه شماری های دیگر مانند یزدگردی، جلالی، دوازده حیوانی و هجری خورشیدی رواج یافت.

گاه شماری اوستایی

در این گاه شماری، سال به ۱۲ ماه خورشیدی ۳۰ روزه تقسیم می شد. سپس ۵ روز اضافی را به نام «اندرگاه» به آخر ماه دوازدهم می افزودند. از آن جایی که سال را ۳۶۵ روز می گرفتند، در هر ۴ سال یک شبانه روز و در هر ۱۲۰ سال ۳۰ شبانه روز از سال حقیقی عقب می افتاد. برای رفع این مشکل بعد از هر ۱۲۰ سال، یک ماه به دوازده ماه سال اضافه می کردند.

نکته: در گاه شماری اوستایی، ماهها و روزهای هر ماه با اسامی ایزدان و فرشتگان نام گذاری شده بود.

منابع پژوهش علمی در تاریخ

منابع پژوهش تاریخی از نظر درجه (۱) منابع دست اول یا اصلی اهمیت و اعتبار دو دسته اند: (۲) منابع دست دوم یا فرعی

منابع دست اول یا اصلی

- آثاری که در زمان وقوع حادثه یا نزدیک به آن نوشته شده اند.
 - نویسندگان این منابع یا ناظر رویدادها بوده اند یا شرح ماجرا را از شاهدان واقعه شنیده اند.
 - شامل منابع مکتوب و تمامی آثار باستانی و تاریخی هستند، از جمله: بناها، ابزارها، اشیای سنگ نگاره ها و سنگ نوشته ها، سکه ها و هر آن چه از گذشته به جای مانده است.
- منابع دست دوم یا فرعی**
- همه منابع، تحقیقات و آثاری که مدت ها پس از وقوع رویدادها و با استفاده از منابع دست اول پدید آمده اند.

فواید و کارکردهای مطالعه تاریخ

- منبع شناخت و تفکر
- بهره گیری از گذشته برای حال و آینده
- تقویت حس میهن دوستی و هویت ملی

۱- منبع شناخت و تفکر

(۱) منابع ارزشمندی برای تقویت و پرورش قوه تفکر و شناخت است.
 (۲) شواهد و مدارک تاریخی و تفسیر علت ها و نتایج، قوه درک و مهارت اندیشه ورزی را افزایش می دهد.
 (۳) بسیاری از آیات قرآن، انسان را به مطالعه سرگذشت اقوام گذشته دعوت کرده، تاریخ را منبع معتبر کسب شناخت و تفکر معرفی می کند.

مطالعه سرگذشت انسان ها و جوامع گذشته

نکته: قرآن ← در آیات بسیاری مطالعه اقوام گذشته را منبع معتبری برای کسب شناخت و تفکر معرفی می کند.

۲- بهره گیری از گذشته برای حال و آینده

آثار، نتایج و پیامدهای رویدادهای گذشته، حال و آینده را به یکدیگر پیوند می دهد. برای مثال، تأسیس سلسله بزرگ هخامنشیان، جنگ های صلیبی، کشفیات جغرافیایی، انقلاب های بزرگ، تحولاتی که پیامبران الهی یا شخصیت هایی همچون افلاطون، کورش، ابن سینا و امیرکبیر و امام خمینی ایجاد کرده اند زمان وقوع این حوادث محدود نبوده و بر آیندگان هم تأثیر می گذارد. علم تاریخ می تواند ما را در ارزیابی و شناخت درست اوضاع و شرایط کنونی جامعه خویش و سایر جوامع و ترسیم افق آینده کمک کند.

۳- تقویت حس میهن دوستی و هویت ملی

سرگذشت مشترک مردمان در سالیان طولانی، در شادی ها، تلخ کامی ها، موفقیت ها و شکست ها ← باعث احساس علاقه و دلبستگی و خود آگاهی و یگانگی آن ها نسبت به سرزمین و گذشته مشترکشان می شود.

شناخت و بررسی زندگی مردمان در زمان ها و مکان های دیگر ← کمک می کند درک درستی از هویت و کیستی فرد پیدا کنیم و بدانیم، که بوده ایم و چگونه به جایگاهی که هم اکنون هستیم رسیده ایم و هم چنین اهمیت میراث فرهنگی به عنوان بخشی از هویت و شناسنامه ملی خویش و نگهداری از آن را به ما نشان می دهد.

چگونه ایرانیان یا نیاکان ما توانستند در برابر حوادث عظیمی همچون حمله اسکندر مقدونی و تهاجم مغولان و ... دوام بیاورند؟
پاسخ: به اتکالی آگاهی و دلبستگی به گذشته مشترک و زبان و فرهنگ خویش

درس ۲: تاریخ؛ زمان و مکان

در این درس به بررسی دو رکن مهم تاریخ یعنی زمان و مکان می پردازیم.

تاریخ؛ زمان و گاه شماری

اهمیت زمان: رویدادهای تاریخی، در زمان معینی در گذشته روی داده اند، بدون آگاهی از زمان روی دادن آن ها نمی توان به درک منطقی و درستی از تاریخ دست یافت.

در این درس با کاوش درباره باستان‌شناسی و روش کار باستان‌شناسان می‌توانیم نقش و اهمیت دستاوردهای باستان‌شناسی را بشناسیم.

باستان‌شناسی چیست؟

باستان‌شناسی علمی است که آثار باستانی و تاریخی را به منظور شناخت فرهنگ و شیوه زندگی انسان‌ها و جوامع گذشته، مطالعه و بررسی می‌کند. آثار باستانی و تاریخی، به تمامی اشیاء، ابزارها، بناها و مکان‌هایی می‌گویند که ساخته دست بشر و محصول اندیشه اوست. باستان‌شناس: باستان‌شناس کسی است که براساس آثار باقی‌مانده از بشر، گذشته انسان و جامعه و به ویژه تغییرات فرهنگی آن‌ها را در طول زمان، بررسی و تحلیل می‌کند. از نظر صاحب‌نظران، هدف علم باستان‌شناسی ← شناخت انسان و پژوهش در فرهنگ او است.

آثار باستانی و تاریخی چیست؟

پاسخ: تمامی اشیاء، ابزارها، بناها و مکان‌هایی که ساخته دست بشر و محصول اندیشه او است.

مکان یا محوطه باستانی

به جاهایی که باستان‌شناسان در آنجا آثار باستانی و تاریخی را مطالعه و یا کشف می‌کنند مکان باستانی گفته می‌شود. نکته: مکان‌های باستانی و تاریخی از نظر شکل و وسعت متفاوت‌اند. برخی از آن‌ها سکونتگاه روستایی یا شهری هستند که چند هکتار وسعت دارند مانند شهر سوخته در ایران و شهر پمپی در ایتالیا.

منابع مطالعه و شناخت زندگی مردمان در دوران پیش از تاریخ عبارت‌اند از:

- غارها
- گورستان‌ها
- آرامگاه‌ها
- شیوه تدفین مردگان
- معماری و مصالح آرامگاه‌ها
- نقاشی‌ها
- اشیای کشف‌شده از غارها

● شیوه تدفین مردگان، معماری و مصالح آرامگاه‌ها ← اطلاعات ارزنده‌ای دربارهٔ نظام اجتماعی (۲) باورها (۳) فرهنگ (۴) وضعیت اقتصادی (۵) میزان پیشرفت‌های فنی مردمان و جوامع گذشته، به ما می‌دهد.

نکته: برخی آثار تاریخی از قبیل سنگ‌نوشته‌ها، نقش‌برجسته‌ها و گوردخمه‌های متعددی بر دیواره کوه‌ها و صخره‌ها نقش‌برجسته‌اند. در ایران می‌توان در فارس، همدان و کرمانشاه آن‌ها را مشاهده کرد.

تپه‌های باستانی

۱) از مکان‌های مهم باستان‌شناختی است.

۲) هنگامی که در دوره‌های زمانی مختلف به تناوب مردمانی در یک مکان سکونت کنند به تدریج لایه‌های باستانی روی هم قرار می‌گیرند و تپه‌های باستانی را شکل می‌دهند.

مراحل کار باستان‌شناسان

مراحل کار باستان‌شناسان عبارت‌اند از:

- کشف و شناسایی
- حفاری
- استخراج و تنظیم اطلاعات

۱- شناسایی و کشف

نخستین گام باستان‌شناسان، شناسایی و کشف مکان‌ها و محوطه‌های باستانی و تاریخی است.

۱) روی سطح زمین ← قابل شناسایی‌اند، آثار و بناهای تاریخی کجا قرار دارند؟
 ۲) زیر خاک یا در اعماق دریاها و رودخانه‌ها

نکته: مبدأ گاه‌شماری اوستایی، به تخت نشستن هر پادشاه بود.

گاه‌شماری جلالی

یکی از دقیق‌ترین گاه‌شماری‌های جهان، «گاه‌شماری جلالی» است. گاه‌شماری هجری خورشیدی که از سال ۱۳۰۴ ش. در ایران رسمیت یافت، براساس این گاه‌شماری تنظیم شده است.

تطبیق و تبدیل تقویم‌ها: امروزه، متخصصان نجوم و گاه‌شماری به منظور کمک به تبدیل و تطبیق تقویم‌های مختلف، فرمول‌ها و روش‌های گوناگونی را ارائه کرده‌اند.

خط زمان

ابزار مناسبی که به وسیله آن می‌توان رویدادهای یک دوره یا دوران‌های مختلف تاریخی را به ترتیب زمان وقوع آن‌ها بر روی نمودار نشان داد.

گاه‌شماری (کرونولوژی): به نظم و ترتیب رویدادها، گاه‌شماری (کرونولوژی) می‌گویند.

تاریخ و مکان؛ تأثیر جغرافیا بر رویدادهای تاریخی

۱) همهٔ وقایع و تحولات تاریخی، در بستر مکان و محیط رخ می‌دهند.
 ۲) عوامل جغرافیایی مانند آب، خاک، پستی‌ها و بلندی‌ها، آب‌وهوا، موقعیت سرزمینی و ارتباطی، دسترسی به دریاها و آب‌های آزاد بر زندگی مردمان نواحی مختلف تأثیر مهمی دارد.
 ۳) نقش و تأثیر عوامل و پدیده‌های طبیعی و اقلیمی (آب‌وهوا) در شکل‌دادن به رویدادها و تحولات تاریخی مورد توجه مورخان بوده است.

کدام مورخ به منظور نگارش کتاب خود به مصر، فنیقیه و جاهای دیگر مسافرت کرد و از نزدیک شرایط اقلیمی و طبیعی را بررسی نمود؟
 پاسخ: هرودت مورخ یونانی

ابن خلدون (اندیشمند مسلمان تونس) ← به تأثیر جغرافیا و اقلیم بر تاریخ، اخلاق و رفتار آدمیان پرداخت.

دانش جغرافیایی تاریخی: به مطالعهٔ مناطق و سرزمین‌های مختلف در گذشته می‌پردازد و تأثیر محیط طبیعی و عوامل جغرافیایی را بر رویدادهای تاریخی مانند شکل‌گیری تمدن‌ها، مهاجرت‌ها، پیروزی‌ها و شکست‌ها، برپایی سکونتگاه‌ها و شهرها و ایجاد و گسترش راه‌ها و ... مطالعه می‌کند.

نقشه‌های تاریخی

نکته: پیامد ارتباط جغرافیا و تاریخ ← اهمیت یافتن نقشه و مطالعه تاریخ

اطلاعات نقشه‌های تاریخی شامل:

- قلمرو حکومت‌ها
- مرزها
- پایتخت‌ها
- شهرها و بناهای مهم
- محل دقیق رویدادها مثل جنگ‌ها
- شبکه راه‌ها
- مسیرهای مهاجرت و لشکرکشی‌ها
- تقسیمات اداری و مالیاتی

امروزه از نقشه‌های تاریخی برای چه منظوری استفاده می‌شود؟
 پاسخ: برای ارائهٔ اطلاعات اقتصادی، اجتماعی، فرهنگی، جمعیتی و دیگر جلوه‌های حیات اجتماعی انسان در گذشته استفاده می‌شود.